
**HISTORICAL AND COUNTRY STUDY WORK OF THE LIBRARIES OF
TERNOPIL' REGION (1939–2007)**

The article deals with the historical conditions of the librarian country studies development in the region, its achievements and disadvantages. The input of the librarians in the development of country studies is also distinguished.

УДК 94 (477):342.725

Сергій Адамович

**ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНІ РИЗИКИ ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ
(1991–2007 РР.)**

Проаналізовано роль мовного питання в процесі становлення незалежної України, досліджено спроби окремих політичних сил використати фактор російської мови для дезінтеграції країни.

Постійне вживання і творчий розвиток власної мови є невід'ємною ознакою буття будь-якої нації. Разом з тим насильницьке, або невважене поширення мови більшості адміністративними засобами, або безкомпромісне піднесення меншістю статусу власної мови дестабілізує ситуацію в країні і суперечить засадам демократії. За словами відомого соціолога В. Хмелька, як опосередкований показник сепаратистських настроїв в Україні можна розглянути ставлення до надання російській мові статусу другої державної [1, с. 24].

Разом із тим дослідники національної політики в посткомуністичних країнах чеські вчені В. Данчак і М. Павка констатують, що вживання мови вельми сильно детермінує політичні надбання українців, загрожує незалежності країни. Вони вважають, що "існування української мови не є захищеним, а тим більше це загрожує українському народові, а мовна політика держави мусить бути засуджена" [2, с. 250]. Про дезінтеграційні ризики та мовна політика в Україні йдеться також у працях Я. Грицака, В. Говгаленка, О. Майбороди, Е. Мамонтової, І. Кононова, М. Рябчука.

Серед тих, хто відстоює права української мови як єдино можливої в державній, домінує наступна точка зору: розширення сфери використання російської мови, а також юридичне закріплення її нинішнього стану загрожує й українській мові, й державі в цілому. Їх опоненти вважають, що в більшості регіонів російська є мовою міжнаціонального спілкування; демократична держава має захищати інтереси всіх громадян, а не тільки "титульної нації"; українська і російська культура завжди взаємно збагачували одна одну, тому надання російській мові статусу державної відповідає інтересам як російської, так і української нації [3, с. 124].

В. Говгаленко вважає, що єдина державна мова має комунікативну функцію, яка об'єднує народи в державі. Натомість варіант введення двох державних мов конфліктніший із огляду на надання преференцій мові, що й так витісняє мову одного з основних етносів у країні. Розмежувати принципів застосування двох мов важко, а за наявності вільного вибору мови продовжиться катастрофічне витіснення української мови матеріально і інституціонально більш забезпеченою російською. У випадку ж введення обов'язковості вивчення двох мов це призведе до погіршення становища малих народів, яким доведеться вивчати три мови [4, с. 21]. Із огляду на тривалу дискримінацію в Україні мови корінного етносу О. Андрійчук навіть запропонував здійснювати політику позитивної дискримінації для відновлення українською мовою власного мовного простору [5, с. 20].

Натомість дослідник О. Лагутін стверджував, що в Україні здійснюються політику стирання міжетнічних відмінностей, аналогічну тій, яку реалізовували в СРСР. На його думку, закріплен-

ня демократичних принципів національної політики в законах і Конституції республіки є суто декларативним, а російська мова в Україні не отримала офіційного визнання, що відповідало б її реальному поширенню [6, с. 101, 104–105].

Отже, у більшості наукових досліджень учені намагаються обґрунтувати свою позицію в мовному питанні. Натомість автор у статті поставив завдання проаналізувати мовну політику Української держави в 1991–2007 рр., дослідити й оцінити спроби окремих політичних сил надати російській мові статус державної.

На момент створення незалежної держави українська і російська мови були рівноправними лише формально, а фактично на більшій частині території країни, особливо на Сході та Півдні, панувала російська. Крім того, в умовах розпаду СРСР партійно-радянські органи розпалювали у російськомовного населення побоювання можливих утисків після здобуття Україною незалежності. Проте прийняття 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей, що гарантувала рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права всім етносам України, значною мірою зняло напругу на Сході й Півдні країни і вплинуло на результати голосування 1 грудня 1991 р. за незалежну Україну.

Однак підтримка української самостійності серед населення України, а особливо серед російськомовних громадян південних і східних областей, наблизилася до найнижчої помітки під час глибокої економічної та політичної кризи 1993–1994 рр. У кінці 1993 р. ЦРУ (CIA) навіть зробило прогноз про можливість в Україні громадянської війни – між україномовним і російськомовним населенням, Заходом та Сходом, націоналістами і комуністами [7, с. 179].

Проте у зв'язку з тим, що не було причин для виникнення протестних настроїв серед російськомовних, не розгорнувся ліберально-демократичний рух, що захищав би російську мову і російськомовність. Натомість лозунги про захист російської мови використовували тільки маргінальні політичні сили.

У 1994–2004 рр. мовна проблема не була розв'язана, але авторитарний стиль управління президента Л.Кучми усунув можливість використання фактора російської мови для дестабілізації в країні. Спроби надання російській мові статусу державної в південно-східних областях не мали широкого розголосу і не виходили за межі декларацій. Так, перший референдум щодо використання російської мови нарівні з державною українською Харківська міська рада провела у 1994 р. У 1996 р. міськрада колишньої столиці УСРР вирішила дозволити використовувати російську мову в обігу місцевих документів нарівні з державною. Це рішення опротестувала прокуратура, однак міськрада відмовилася задовольнити протест, після чого законність рішення харківських депутатів розглядали в судових органах. У лютому 2001 р. Верховний Суд України визнав, що міськрада перевищила свої повноваження, ухвалюючи рішення про двомовність. Однак міськрада на сесії відмовилася виконувати рішення суду [8, с. 5].

У квітні 2001 р. депутати вирішили провести в місті консультативне опитування про офіційне використання російської мови нарівні з державною. Під час опитування, яке проводили у 2002 р. одночасно з виборами до Верховної ради та органів місцевого самоврядування, 81,56% харків'ян відповіли "Так!" застосуванню російської мови нарівні з державною в усіх сферах суспільного життя, а також жителі міста підтримали ідею надання Харкову спеціального статусу міста загальнодержавного значення [8, с. 5].

Восени 2002 р. регіональні влади Криму, Дніпропетровської, Луганської та Миколаївської областей висловилися за проведення референдумів про державний статус російської мови. Луганська облрада з ініціативи місцевих відділень громадської організації "Російський рух", партій "Російський блок" і "Російсько-український союз" звернулася до депутатів Верховної Ради України з пропозицією надати російській мові статус другої державної [9, с. 21].

Ці погрози супроводжували резолюціями з вимогами до Президента якомога жорсткіше боротися з опозиційною акцією "Повстань, Україно". Одночасно губернатори поширювали інформацію про начебто заклики В. Юценка згорнути співпрацю з Росією "на користь односторонньої орієнтації на НАТО", що свідчило про спробу надати політичному протистоянню влади і опозиції мовно-етнічної напруги.

Штучність вимог про введення другої державної мови засвідчили результати соціологічних опитувань. Так, згідно з опитуванням у вересні 2002 р. Донецького інформаційно-аналітичного центру мовне питання не увійшло до десяти найактуальніших проблем російськомовного Донецька [10, с. 12–13].

Соціологи стверджують, що кількість тих, хто вважає рідною російську, загалом дещо зроста порівнянню з 1994 і 2002 рр. Особливо це помітно на Півдні, де частка російськомовних збільшилася на 17%. Навіть у Центрі, де частка самоідентифікованих українців помітно зростає, кількість україномовних дещо зменшується. Одночасно у 1994–2004 рр. змінилася кількість осіб, які позицінують себе як українці – у Центрі частка самоідентифікованих українців зростає з 60% до 80%, а на Півдні зменшилася з 70% до 60% [11, с. 25–27].

Як засвідчили результати перепису 2001 р., національні меншини, незважаючи на підтримку розвитку їх мов і культур із боку української держави, стрімко русифікувалися, а не українізувалися. Так, 88,5% греків, 83% євреїв, 64,7% німців, 62,5% білорусів, 58,7% татар, 30% болгар рідною визнали не свою рідну мову, а російську [3, с. 130].

Безсумнівним залишався факт домінування російської мови в багатьох сферах. Згідно з даними Центру ім. Разумкова, в 2003 р. 81,2% громадян України вважали, що національно-культурні потреби російськомовного населення задоволені повністю чи частково. Єдина сфера, де переважання українська мова переважала безумовно, – це освіта. У 2000–2001 навчальному році 70% дітей отримали середню освіту державною мовою (в 1991/1992 навчальному році цей показник склав 49%).

Проте на Сході, де російськомовного населення – 90%, твердження про закріплення тенденції українізації сфери освіти не виправдовувалося. Тільки в 14% шкіл Донецької області у 2000/2001 рр. викладали українською мовою. В Луганській області цей показник становив 17%. Натомість у Криму українських шкіл було 0,9% від загального числа й відповідно у 2,1% шкіл навчали мовою корінної нації півострова [3, с. 127–128].

Єдність країни зазнала удару після сепаратистських дій керівництва південно-східних регіонів України під час президентських виборів 2004 р. Натомість Помаранчева революція виявила, що в українському суспільстві формується нова свідомість – демократична свідомість росіян і/чи російськомовних, які почуваються повноцінними та повноправними громадянами України. Вони добре знають, що в демократичній Україні ніхто не примушуватиме їх відмовитися від російської мови вдома, чи на вулиці, чи на робочому місці. Але саме ця категорія українських громадян, як правило, знає українську мову і послуговується нею, коли це необхідно [12, с. 4].

Проте після Помаранчевої революції в країні не було досягнуто суспільно-політичної стабілізації. Моніторингові дослідження стану українського суспільства, які у квітні 2005 р. здійснив Інститут соціології НАНУ, засвідчили зростання у громадян країни страху щодо можливості розпаду країни і загострення міжнаціональних стосунків. Так, у 2004 р. міжнаціональних конфліктів боялися 12,8% опитаних, а у 2005 р. – 16,7%. Страх за єдність країни у 2004 р. виникав у 10,8% опитаних, натомість у 2005 р. – у 18,9% опитаних [13, с. 167].

Натомість праві російські політики умовами справжньої дружби, співробітництва і партнерства між Росією та Україною після Помаранчевої революції називали поряд із децентралізацією й федералізацією, збереженням віруючих у лоні православної церкви Московського патріархату також державний статус російської мови в Україні [14, с. 38]. Виконуючи проросійські передвиборчі обіцянки і здійснюючи політичний тиск на Президента України, Партія регіонів розгорнула після парламентських виборів 2006 р. процес надання місцевими радами російській мові статусу регіональної, який фактично урівнював її в правах з державною.

Уперше рішення про надання російській мові статусу регіональної із прийняли в Харкові. Натомість у місті на початку 2006 р. не діяло жодної україномовної радіостанції і телеканалу. Більшість дитсадків та шкіл були російськомовними, а серед ВНЗ лише в Державній сільськогосподарській академії ім. Докучаєва більшу частину предметів викладали українською мовою [15, с. 14].

За надання російській статусу регіональної в Донецькій облраді проголосувала більшість – 115 із 133 присутніх на сесії депутатів. Окрім того, донецькі депутати скерували у Верховну Раду України звернення з пропозицією про надання російській мові статусу державної [16, с. 7]. Депутати Донецької міськради одногосно прийняли рішення про регіональний статус російської мови [17, с. 2].

Аналогічні політичні рішення були прийняті 24 квітня 2006 р. в Луганській облраді. Регіонали стверджували про утиски російської мови в умовах, коли діловодство в Луганській облдержадміністрації було переведено на українську мову лише у 2006 р. [18, с. 11].

Донецька і Луганські обласні прокуратури здійснили спроби опротестувати рішення облрад про регіональний статус російської мови. Проте 2 червня 2006 р. Луганська облрада відхилила протест прокурора Луганщини Ю. Ударцова [19, с. 1]. У свою чергу, в січні 2007 р. ухвалу Ворошиловського районного суду Донецька про незаконне надання російській мові статусу регіональної підтвердив і Апеляційний суд краю [20, с. 8].

29 травня 2006 р. сесія Миколаївської облради ухвалила надати російській мові статус регіональної на території області [21, с. 10]. Натомість депутати Одеської облради продемонстрували особливу позицію щодо надання російській мові статусу регіональної. Вони своїм розпорядженням "Про реалізацію на території Одеської області конституційних норм і положень законів України "Про мови в Українській РСР" зі змінами і "Про ратифікацію європейської Хартії регіональних мов чи мов меншин" не просто закріпили вільне використання російської мови як мови міжнаціонального спілкування, а визнали такий самий статус для мов інших національних меншин на окремих територіях [22, с. 4]. Тобто депутати конкретизували дію Хартії в частині використання російської мови, не називаючи при цьому її регіональною.

У Криму під час передвиборчої боротьби в 2006 р. партійні організації блоків "За Союз", блоку С. Куніцина, блоку "За Януковича", Народної опозиції, блоку "Не так" і КПУ також активно виступали за надання російській мові статусу другої державної в Україні [23].

У свою чергу, рішення Дніпропетровської міської ради надати російській мові статусу регіональної спонукало деяких патріотів до радикальних дій. Зокрема, голодування розпочав прикутий до дверей міськради дніпропетровець І. Прядко. Прокурор Дніпропетровська М. Горностаєв також опротестував у суді рішення міськради від 24 травня 2006 р. про надання російській мові статусу регіональної [17, с. 1–2].

У відповідь на такі дії облрад та міськрад Президент України доручив Генеральній прокуратурі оскаржити в судах рішення місцевих рад про регіональний статус російської мови. Крім того, було заявлено, що В. Ющенко чекає, щоби судді Конституційного Суду роз'яснили депутатам місцевих органів влади, що належить до їх компетенції.

Оскільки згідно з Конституцією України всі питання, що стосуються застосування мов в Україні, були визначені тільки законами (ст. 10 і ст. 92 Конституції України), то рішення органів місцевого самоврядування з цього питання визнавалися незаконними, про що 10 травня 2006 р. офіційно заявило Міністерство юстиції України [24, с. 7].

У "мовних рішеннях" 2006 р. місцевих рад Півдня і Сходу України проглядалося не намагання розв'язати проблему, а продовження передвиборчої риторики і спроби шантажу помаранчевої влади. Прихильники регіонального статусу російської мови об'єктивно були зацікавлені в тому, щоби посилювати культурно-символічний вплив Росії в Україні. Це дало б їм політичні дивіденди, а також створило попит на ринку політичних ідей.

Дії місцевих рад Сходу та Півдня України викликали численні заяви-протести. Так, Рада Національної спілки письменників України на засіданні 30 травня 2006 р. розцінила ухвали про надання російській мові статусу регіональної як грубе порушення Конституції України та міжнародних законів. У випадку продовження "сепаратистської агресії" письменники заявили, що готові "до найрадикальніших засобів захисту своєї Батьківщини, її серця, душі, розуму – рідної української мови" [25, с. 3].

Захисники української мови також зазначали, що Європейська Хартія регіональних мов яку Верховна Рада України 15 травня 2003 р. не відповідає об'єктові та цілям автентичної хартії і дає підстави для маніпулювання нею. Вони відзначали, що Хартія стосується тільки мов національних меншин, що потребують захисту й підтримки [25, с. 3].

Неадекватне трактування "Європейської Хартії регіональних мов" підтверджували висновки академічних наукових установ. Так, Інститут української мови НАН України підготував експертний висновок, де було зазначено, що Хартія зобов'язує європейські держави захищати "передусім ті мови, яким загрожує зникнення, а також зобов'язує національні меншини дбати про мову свого громадянства–державну мову, яка є чинником соціальної гармонізації і консолідації суспільства в політичну націю". До того ж, у висновку зауважено: при розгляді мов меншин Хартія враховує із загальноприйнятую норму, що державна мова має виняткові права на території своєї країни, і її функціонування забезпечується не декларативно, а тому цей документ не враховує унікальної ситуації в Україні, де механізму контролю за виконанням мовного законодавства і санкцій проти його порушників не передбачено [26, с. 189].

Натомість у російських ЗМІ "парад регіональних мов" розцінили як об'єднавчий фактор для всіх регіонів України, де тезу "Україна – не Росія" не поділяють. При цьому навіть авторитетні ЗМІ дозволяли собі робити заяви про штучність створення української мови, що "навіть в україномовних регіонах українська витісняється русифікованим суржилом, а в решті випадків говорять і зовсім не напружуючись російською, точніше на південноросійською" [27].

Одночасно розроблена ще у 1997 р. і доповнена у 2003 р. державна програма "Здійснення комплексних заходів із усебічного розвитку української мови" не виконували. Багато фінансово-бюджетних ініціатив у цій галузі завершилося непрозорим розподілом коштів, незакінченими проектами, фільмами, що так і не побачили ефіру (тільки у 2006 р. мовне питання коштувало державі 4 мільйони гривень і 3 мільйони гривень лише на діяльність "Просвіти") [28, с. 16].

Те, що В. Ющенком в ніч із 2 на 3 серпня 2006 р. вніс кандидатуру В. Януковича на посаду прем'єр-міністра, ознаменувало закінчення парламентської кризи. Президент України у нічному зверненні мотивував своє рішення необхідністю "звести обидва береги Дніпра". Рішення В. Ющенка було підкріплено тим, що основні політичні сили підписали "Універсал національної єдності", яким закріпили єдність нації, припинили дискусію про статус мов, висловили побажання щодо церковного питання, окреслили організацію земельних відносин і структурних реформ, прийняли рішення щодо основ зовнішнього курсу.

Але між початковим варіантом президентського тексту "Універсалу національної єдності" та підписаним 3 серпня 2006 р. документом були певні відмінності, що засвідчили деякий відступ у декларуванні унітарності та соборності країни. Так, статус української мови як державної і мови офіційного спілкування органів влади визнано в обох варіантах документа, але в підписаному Універсалі знято формулювання про статус української мови як **єдиної** державної мови, а серед мов національних меншин виокремлено російську, що поставило їх у нерівні умови [29, с. 2].

Попри сподівання, прихід до влади Партії регіонів України не зупинив ініціатив щодо підвищення статусу російської мови. Уже в середині жовтня 2006 р. депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим ухвалили Постанову "Про хід виконання Постанови Верховної Ради АРК від 15 квітня 1998 року № 1505–1 "Про забезпечення функціонування державної, російської та інших національних мов в АРК". У документі є звернення до центральних органів влади з пропозицією надати російській мові державного статусу шляхом винесення даного питання на всеукраїнський референдум. Окрім того, запропоновано закріпити за російською мовою статус регіональної в тих областях, де вона є мовою більшості населення, і внести відповідні зміни у 15 законів України.

Одночасно у Верховній Раді України для надання російській мові статусу регіональної були зареєстровані чотири мовні законопроекти. У зв'язку з цим важко не погодитися з народним депутатом України Р. Чубаровим, який оцінив законопроекти як "повзучу русифікацію", котру подають під прикриттям "піклування про інші мовні меншини", але вона є "фронтальним наступом" Росії для збереження постійної напруги в країні [30, с. 3].

Мовне питання в Україні знову загострилось в грудні 2007 р., коли Конституційний суд України виніс рішення на користь українізації кінопрокату. При цьому суд зробив висновок про те, що обов'язок дотримуватися положень щодо обов'язкового дублювання або озвучення чи субтитрування державною мовою іноземних фільмів перед їх розповсюдженням в Україні не порушує прав національних меншин на використання своєї мови у галузі кінематографії. Крім того, наказ міністра культури України від 18.01.2008 р. передбачав, що Державна служба кінематографії повинна видавати посвідчення на право поширення і демонстрації лише на фільми, дубльовані (озвучені або субтитровані) державною мовою на фільмокопії мови оригіналу.

Ситуацію відразу використали певні політичні сили для консолідації власного електорату в південно-східних регіонах країни. Політики акцентували увагу на тому, що зміни в умовах кінопрокату є проявом дискримінації російськомовного населення України. Одночасно кінопрокатники зауважували про неможливість одноразового переходу на дубляж українською мовою через те, що в Україні необхідних потужностей для копіювання, субтитрування чи друку високо якісних копій.

Усупереч цьому опитування, що на замовлення Sony та Disney англійська кампанія First Movies International здійснила в Києві, Львові, Одесі й Харкові, показали, що 19% респондентів вважають конче потрібним дублювати всі фільми українською мовою, 24% – розуміють потре-

бу в цьому, 30% – ставляться нейтрально, 16% – швидше негативно, ніж позитивно, 11% – категорично проти [31, с. 17].

Отже, незважаючи на те, що утисків російськомовного населення країни з боку влади в незалежній Україні немає, окремі політичні сили заради досягнення вузькопартійних інтересів спробували домогтися надання російській мові поряд із українською статусу державної. Загострення політиками уваги суспільства до статусу російської мови дало змогу відволікти населення південних і східних регіонів країни від соціально-економічних проблем та численних порушень прав і свобод людини, підвищити партійні рейтинги, а можливо, і реалізувати якісь зовнішні зобов'язання.

Підсумовуючи, зазначимо, що ідеалом мовної політики можна вважати збереження єдиною державною мовою української поряд із реальним забезпеченням функціонування місцевих мов у межах компактного проживання етносів, і передусім корінних народів, а також забезпечення можливості отримання освіти рідною мовою для представника будь-якої національності в Україні. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в ґрунтовному аналізі впливу фактора російської мови на суспільно-політичне життя України в умовах незалежності.

Список використаних джерел

1. Кульчинський Р. Начальник Донбасу // Галицькі контракти. – 2004. – 6 грудня. – С. 22–24.
2. Daněš V., Pavka M. Národnostní politika ne Ukrajiě–vývoj a efekty // Národnostní politika v postkomunistických zemích. – Brno: Masarokova univerzita, 2000. – S. 239–254.
3. Мамонтова Э.В. Проблема билингвизма в Украине: регионально-политический аспект // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2004. – Вип. 19. – С. 124–132.
4. Говгаленко В. Язык в поствыборном соусе // Зеркало недели. – 2006. – 3 июня. – С. 21.
5. Андрийчук О. Бремя толерантности: о статусе языка и демократических стандартах // Зеркало недели. – 2006. – 8 июля. – С. 20.
6. Лагутин А.В. Этнические аспекты институционализации политического процесса на Украине // Полис. – 2001. – № 4. – С. 100–107.
7. Грицак Я. Страсти за націоналізмом. Історичні есеї. – К.: Критика, 2004. – 344 с.
8. Онисько Н. Русифікація східної столиці // Поступ. – Львів, 2002. – 11–17 квітня. – С. 5.
9. Старцев В. Язык мій, чий ти ворог? // Дзеркало тижня. – 2003. – 1 березня. – С. 21.
10. Медведев О. Палії мовної війни. Хто й чому грається із сірниками? // Політика і культура. – 2002. – 29 жовтня – 4 листопада. – С. 12–13.
11. Злобіна О. Латентні чинники регіональних опозицій (1994–2004 рр.) // Соціальні виміри суспільства. – 2005. – Вип. 8. – С. 25–41.
12. Пахльовська О. Російська мова і демократія: нерозв'язана дилема історії // День. – 2005. – 15 лютого. – С. 4.
13. Бевзенко Л.Д. Регіон як явище соціальної самоорганізації // Практична філософія. – 2006. – № 2. – С. 166–173.
14. Богданович В. Що ж буде після паузи? // Політика і час. – 2005. – № 3. – С. 37–40.
15. Шлях перемоги. – К., 2006. – 5 липня. – С. 14.
16. Вести регіона. – Луганск, 2006. – 24 мая. – С. 7.
17. Україна молода. – 2006. – 30 травня. – С. 1–2.
18. Україна молода. – 2006. – 8 червня. – С. 11.
19. Україна молода. – 2006. – 3 червня. – С. 1.
20. Ганущак М. Донецьку–одну мову // Експрес. – 2007. – 18–25 січня. – С. 8.
21. Балан С. Федерация: конец Украины или фундамент ее стабильности // Ракурс-плюс. – Луганск, 2006. – С. 10.
22. Зеркало недели. – 2006. – 8 июля. – С. 4.
23. <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=134&bulsectionid=13850>.
24. Время Донбасса. – Луганск, 2006. – 24 мая. – С. 7.
25. Відозва Ради Національної спілки письменників України // Голос України. – 2006. – 10 червня. – С. 3.
26. Експертний висновок Інституту української мови Національної Академії наук України щодо "Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин" 1992 року та проекту Закону України "Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин" // Бахмутський шлях. – 2002. – № 3–4. – С. 189.
27. <http://old.radiomayak.rfn.ru/interview/06/02/27/44392.html>.
28. Ботанова К. Монополія на мову // Дзеркало тижня. – 2006. – 1 липня. – С. 16.
29. Універсал національної єдності // Дзеркало тижня. – 2006. – 29 липня. – С. 2.
30. Зеркало недели. – 2006. – 21 октября. – С. 3.
31. Дзеркало тижня. – 2008. – 9 лютого. – С. 17.

**DISINTEGRATION HAZARDS AND LANGUAGE POLICY IN UKRAINE
(1991–2007)**

In the article is analyzed the role of language policy into process of forming the independent Ukraine, investigated attempts of some political forces to use the factor of Russian for disintegration of country.

УДК 94 (477) "19": 331.556

Ольга Коржик

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗАСАД

Стаття висвітлює історичний досвід формування засад міграційної політики України щодо трудових мігрантів після здобуття Україною незалежності у 1991 р.

Потреба у вдосконаленні правового регулювання відносин з іноземним елементом зростає завдяки тому, що глобалізація і стрімкий технічний прогрес призводять до підвищення мобільності робочої сили, створення нових можливостей працевлаштування. Під правовим регулюванням трудових відносин з іноземним елементом прийнято розуміти відносини, в яких іноземний елемент (ознака) присутній у суб'єктному складі (при застосуванні праці іноземців та осіб без громадянства на території країни працевлаштування), в об'єктному (наприклад, застосування праці на підприємстві в Україні) або у юридичному факті (наприклад, підтвердження трудового стажу, якщо робота виконувалась за кордоном) [22, с. 243].

Механізм правового регулювання праці характеризується технікою міжнародних договорів, розробленою у міжнародному праві. Одним з головних питань тут є співвідношення міжнародного і національного права, з приводу якого думки поділилися. "Моністи", які виходять з примату міжнародного права над внутрішнім правом держави, вважають зайвим видання спеціальних актів про приведення в дію міжнародного права в системі внутрішнього права. "Дуалісти", визнають існування двох різних правових систем – міжнародного та внутрішнього права, вважають видання таких актів обов'язковим. Більшість з них називають трансформацію (перетворення норми міжнародного права в норму права внутрішнього), рецепцію (відтворення внутрішнім правом держави норми міжнародного права без змін її змісту) та відсилку (вказівка закону держави на те, що ті чи інші відносини мають регулюватися нормами міжнародного права). Звичайно, такий виклад, є спрощеним, і тому варто навести думку Е. Аметистова, який є прихильником "діалектичного дуалізму", що полягає не у прямому застосуванні міжнародних норм, а у трансформації їх при використанні у внутрішньому законодавстві [19, с. 45–46].

Управління міграціями можна визначити як свідомий і цілеспрямований вплив суспільства, і громадянина зокрема, на міграційні процеси з метою формування найбільш бажаної її інтенсивності та спрямованості на основі притаманним їй закономірностям і тенденціям.

Міграційна політика є самостійним напрямом державної політики, яка тісно пов'язана з іншими її складовими, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

О.Малиновська вважає, що "міграційна політика – це комплекс розробок і заходів, спрямований на формування необхідних потоків і потрібної інтенсивності міграції населення" [23, с. 50].

Основною проблемою міграційного права України є питання самостійності цього права як галузі в системі національного права. Початком формування міграційного права як окремої галузі стало прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, в якій серед іншого проголошувалося, що "Українська РСР має своє громадянство і регулює імміграційні процеси" [1, с. 429], адже контроль над виїздом